

# Økologisk landbruk i Østerrike

Politiske virkemidler – et fyrtårn for norsk landbrukspolitikk?

NORSØK RAPPORT | VOL. 8 | NR. 1 | 2023



**TITTEL**

Økologisk landbruk i Østerrike

Politiske virkemidler – et fyrtårn for norsk landbrukspolitikk?

**FORFATTERE(E)**

Ildri (Rose) Bergslid, Martha Ebbesvik og Grete Lene Serikstad

<b>DATO:</b>	<b>RAPPORT NR.</b>	<b>PROSJEKT NR.:</b>		
13.03.2023	Vol. 8/nr. 1/ år 2003	Prosjektnr		
<b>ISBN:</b>	<b>ISSN:</b>	<b>ANTALL SIDER:</b>	<b>ANTALL VEDLEGG:</b>	
978-82-8202-162-3		36	0	

**OPPDRAUGSGIVER:**

NORSØK

**KONTAKTPERSON NORSØK:**

Ildri Bergslid

**STIKKORD:**

Økologisk, Østerrike, tilskudd

Organic, Austria, subsidy

**FAGOMRÅDE:**

Økologisk landbruk, tilskudd

Organic agriculture, subsidy

**SAMMENDRAG:**

Østerrike er det landet i Europa med størst andel økologisk areal. I 2022 var 25,3 prosent av jordbruksarealet i Østerrike sertifisert som økologisk. Tilsvarende tall for Norge var 4,3 prosent.

Ulike land tilpasser seg medlemskap i EU ulikt. Der hvor mange land har valgt å satse på strukturrasjonalisering og konvensjonell drift har Østerrike valgt å satse på økologisk drift.

Da Østerrike ble medlem i EU ble muligheten til å betale ut støtte til produksjon begrenset. Dette ble kompensert med økt støtte til miljøvennlig produksjon og produksjon i områder med spesielle utfordringer. Et stort nasjonalt miljøprogram (ÖPUL) ble etablert, i tillegg til at bønder i «Less favoured areas» ble kompensert for å drive jordbruksareal i krevende terreng. En stor del av midlene i begge disse ordningene tilfaller økologiske bønder. I tillegg har landet en rekke andre tiltak og tilskuddsordninger som bidrar positivt til utviklingen av det økologiske landbruket. Det at de store butikkjedene har markedsført økologiske produkter siden tidlig på 90-tallet har også hatt stor betydning.

En stor del av melka produsert i Østerrike (91 prosent) kommer fra «vanskeligstilte naturgitte områder», og Østerrike har innsett at det er umulig å konkurrere mot land som Danmark, Tyskland og Nederland. De har derfor utviklet en kvalitetsstrategi der om lag 20 prosent av

melkeproduksjonen er økologisk. Østerrike har hatt suksess med å tilpasse driften til de naturgitte forutsetningene de har for å drive landbruk.

I løpet av 2023 kommer det 6. økologiske handlingsprogrammet for Østerrike. Et sentralt mål i det nye programmet er å øke andelen økologisk areal i Østerrike til 30 prosent innen 2027, og til 35 prosent i 2030.

I Norge hadde vi tidligere en tallfesta målsetting for økologisk produksjon og forbruk (10 prosent innen 2010, 15 prosent innen 2015). I Meld. St. 11 ble tallfesta målsetting tatt vekk og bytta ut med «(...) utviklingen av den økologiske produksjonen skal være etterspørselsdrevet.»

I Norge er det vedtatt en nasjonal strategi for økologisk jordbruk for 2018 – 2030. På bakgrunn av dette er det etablert et Økologiprogram (2019 – 2030) som overbygning for hovedområdene i strategien. Programmet skal bidra til en målretta og effektiv bruk av virkemidler over jordbruksavtalen. Hvordan man lykkes med dette arbeidet vil ha stor betydning for utviklingen av økologisk landbruk i tiden som kommer.

#### SUMMARY:

Austria is the country in Europe with the largest proportion of ecological farmland. In 2022, 25.3 percent of agricultural land in Austria was certified organic. The corresponding figure for Norway was 4.3 per cent. Different countries adapt to membership of the EU differently. Where many countries have chosen to focus on big and fewer farms, Austria has chosen to focus on smaller and ecological farming.

When Austria joined the EU, the ability to fund production became limited. This was compensated for by increased support for environmentally friendly production and production in areas with special challenges. A large national environmental programme (ÖPUL) was established, in addition to farmers in "less favoured areas" being compensated for farming in demanding terrain. A large part of the funding in both schemes goes to organic farmers. In addition, the country has a number of other measures and schemes that supports the development of organic agriculture.

A large part of the milk produced in Austria (91 per cent) comes from demanding terrain, and Austria realized that it was impossible to compete against countries such as Denmark, Germany and the Netherlands. They therefore developed a quality strategy in which about 20 percent of milk production is organic. Austria has had success in adapting agriculture to the natural conditions for farming.

During 2023, the 6th ecological action program for Austria will be launched. A key goal of the new program is to increase the proportion of ecological land in Austria to 30 percent by 2027, and to 35 percent by 2030. In Norway, we previously quantified targets for organic production and consumption (10 per cent by 2010, 15 per cent by 2015). In Meld. St. 11 the quantified goal was removed and replaced with "(...) the development of organic production should be demand-driven."

In Norway, a national strategy for organic farming has been adopted for 2018 – 2030. Against this background, an Ecology Program for 2019–2030 has been established as an “umbrella” for the main areas of the strategy. The program will contribute to a targeted and effective use of policy instruments over the agricultural agreement.

LAND: NORGE

FYLKE: MØRE OG ROMSDAL

KOMMUNE: TINGVOLL

GODKJENT

Turid Strøm

NAVN

PROSEKTLEDER

Ildri Kristine (Rose) Bergslid

NAVN

# Forord

Formålet med denne rapporten har vært å se nærmere på hvordan myndighetene i Østerrike jobber for å utvikle økologiske landbruk.

Østerrike er det landet i EU som har høyest andel økologisk drevet areal av totalt jordbruksareal. I 2022 var 25,3 prosent av landbruksarealet sertifisert som økologisk. Tilsvarende tall for Norge var 4,6 prosent.

Til tross for topografiske og klimatiske likhetstrekk for å drive økologisk jordbruk i Norge og Østerrike er det betydelig forskjell i andel økologisk produksjon av total landbruksproduksjon mellom de to landene.

I dette prosjektet har vi undersøkt hvordan satsingen på økologisk landbruk i Østerrike er/har vært, og om det er noe norske myndigheter og andre i Norge kan lære av dette.

Tingvoll, 13.03.23

Ildri Kristine Bergslid

# Innhold

1	Innledning.....	3
2	Økologisk landbruk i Norge .....	4
2.1	Omfang av økologisk landbruk i Norge .....	5
2.2	Handlingsprogram for økologisk landbruk i Norge .....	6
2.3	Tilskudd til økologisk jordbruk i Norge .....	7
3	Økologisk landbruk i Østerrike .....	8
3.1	Satsing på økologisk landbruk og mindre bruk .....	8
3.1.1	Høy anerkjennelse blant forbrukerne .....	9
3.2	Omfang av økologisk landbruk i Østerrike.....	10
3.3	Handlingsprogram og tilskuddsordninger for økologisk landbruk i Østerrike.....	10
3.3.1	Satsingsområder for miljøprogrammet ÖPUL – tiltak og effekter .....	13
4	Flaskehalsen for økt økologisk produksjon i Norge .....	21
5	Hva kan vi lære av Østerrike?.....	25

# 1 Innledning

Østerrike er en republikk inndelt i ni delstater. Alpene utgjør 60 prosent av landets areal, og i disse fjellområdene foregår en betydelig del av jordbruksproduksjonen i Østerrike. Det er i all hovedsak drøvtyggere, grasproduksjon og beitedrift som preger landbruket i disse områdene.

Østerrike og Norge har klimatiske og topografiske likheter. Begge har krevende driftsbetingelser for jordbruk i deler av landet med blant annet bratte og små bruk.

I motsetning til Norge er Østerrike medlem i EU (siden 1995), og underlagt EUs felles landbrukspolitikk (CAP). Norge, som står utenfor, fører en selvstendig nasjonal jordbrukspolitikk. Økologisk landbruk er en del av EØS-avtalen og har felles regelverk med EU.

Arealmessig er Østerrike et lite land i forhold til Norge (omtrent 1/5 av størrelsen av det norske fastlandet), og har betydelig større befolkningstetthet (103 mot 13 personer per km<sup>2</sup>).

Østerrike er det landet i Europa med størst andel økologisk areal. I 2022 var 25,3 prosent av jordbruksarealet i Østerrike sertifisert som økologisk. Spesielt på melkeku, ammeku, sau, geit og kylling er andelen økologiske dyr høy (22 – 50 prosent). Det er interessant å se nærmere på hvorfor økologisk drift står så sterkt i Østerrike, og om noen av tiltakene for å bli «best i klassen» kan overføres til norsk landbrukspolitikk.

---

IFOAM Organics International har følgende definisjon på økologisk landbruk:

*«Økologisk landbruk er et produksjonssystem som opprettholder sunne jordsmonn, bærekraftige økosystemer og folks helse. Dette systemet bygger på økologiske prosesser, biologisk mangfold og kretsløp tilpasset lokale forhold, istedenfor å være avhengig av innsatsfaktorer med uheldig effekt. Økologisk landbruk kombinerer tradisjon, innovasjon og vitenskap til gagn for vårt felles miljø og fremmer rettferdighet og god livskvalitet for alle.»*

---

I første del av rapporten beskrives kort omfanget av økologisk landbruk i Norge, handlingsplan og tilskuddsordninger. Deretter beskrives satsingen på økologisk landbruk i Østerrike, omfanget av økologisk landbruk, handlingsprogram og ulike tilskuddsordninger. Siste del av rapporten omhandler flaskehalsen for økt økologisk produksjon i Norge før det hele oppsummeres i «hva kan vi lære fra Østerrike?»

## 2 Økologisk landbruk i Norge

Økologisk landbruksproduksjon i Norge er omfattet av EØS-avtalen. I Norge reguleres økologisk landbruk gjennom «økologiforskriften» (2022). Denne er fastsatt av Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet, og er basert på EU-standarden for økologisk produksjon. Ser man bort fra eventuelle tilleggsbestemmelser har økologiske bønder i Norge og Østerrike det samme regelverket for økologisk landbruk å forholde seg til.



*Bilde 1. I økologisk landbruk skal ku og kalv gå sammen i minimum 3 dager etter fødsel/kalving. Foto: Ildri Bergslid*



## 2.1 Omfang av økologisk landbruk i Norge

Norske myndigheter har lenge hatt en målretta satsing på utvikling av økologisk landbruk. Siden 2009 er det årlig bevilga 130 – 160 millioner kroner til utvikling av økologisk produksjon. Av dette har om lag 100 millioner kroner gått som direkte tilskudd til bøndene i form av husdyrtilskudd og arealtilskudd.

I Meld. St. 11 (2016 – 2017) vektlegges det at økologisk produksjon kan bidra til at norsk jordbruk blir mer miljøvennlig og bærekraftig ved at erfaringer fra økologiske driftsformer kan overføres til konvensjonelt jordbruk.

Tidligere var målsetting for økologisk produksjon og forbruk tallfesta (10 % innen 2010, 15 % innen 2015). I Meld. St. 11 ble tallfesta målsetting tatt vekk og bytta ut med «... utviklingen av den økologiske produksjonen skal være etterspørselsdrevet.»

Tall fra SSB (2021) viser at vi har et beskjedent omfang av økologisk produksjon i Norge.

Tabell 1. Prosentvis andel som er sertifisert økologisk av totalantallet av ulike husdyrslag, bedrifter og jordbruksareal i Norge i 2020\* (SSB 2021)

Dyrslag	Prosentvis andel
Melkekyr	3,6
Ammekyr	3,9
Svin	0,4
Sau	4,6
Geit	2,6
Verpehøner	7,1
Jordbruksbedrifter	5,1
Jordbruksareal	4,3

\*Det er brukt tall fra 2020 for å kunne sammenligne med tall fra Østerrike fra samme år i kapittel 3.2

## 2.2 Handlingsprogram for økologisk landbruk i Norge

I nasjonal strategi for økologisk jordbruk (2018 – 2030) er hovedmålet å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet. Hovedgrep i strategien er etableringen av et «Økologiprogram» som tar utgangspunkt i prioriterte utfordringer i ulike deler av verdikjeden og bidrar til en målretta og effektiv bruk av virkemidler over Jordbruksavtalen.

I tillegg til disse to hovedgrepene skal innsatsen rettes inn mot tre hovedområder:

- Kunnskap og kompetanse
- Legge til rette for økologisk produksjon
- Utvikling av en effektiv verdikjede

Ifølge Landbruksdirektoratet (2022) kan situasjonen for økologisk produksjon i 2021 (i forhold til 2020) beskrives på følgende måte:

- Nedgang i produksjon av økologisk korn, mel og kraftfôr fører blant annet til at norskandelen i økologisk kraftfôr fortsatt er betydelig lavere enn i konvensjonelt.
- Produksjonen av økologisk melk har gått noe ned. I tillegg har anvendelsesgraden av økologisk melk gått ned.
- Produksjonen av økologisk kjøtt har hatt en økning. Både for drøvtyggere og kylling. Egg derimot har hatt en synkende produksjon i 2021.
- Alternative salgskanaler, som bondens marked, har kompensert for salgssvikt i andre markeder, og markedshager har hatt stor vekst de siste årene.

Grovfôrproduksjon utgjør i underkant av 80 % av arealet og mjølkeproduksjon er den viktigste husdyrproduksjonen i økologisk landbruk.

## 2.3 Tilskudd til økologisk jordbruk i Norge

Landbruksdirektoratet forvalter ulike tilskudd til økologisk landbruk. Produksjonstilskudd gis både til plante- og husdyrproduksjon. Disse tilskuddene kommer i tillegg til de ordinære areal- og produksjonstilskuddene. Størrelsen på tilskuddene forhandles fram årlig gjennom jordbruksavtalen.

Landbruksdirektoratet forvalter også tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk med formål om å stimulere til økologisk produksjon av varer som markedet etterspør. For 2021 ble det avsatt 34 millioner kroner som ble fordelt på 24 utviklingsprosjekter i hele verdikjeden. For 2022 er det blant annet gitt tilskudd til:

- Beholde og rekruttere unge til økologisk landbruk
- Landbrukets økoløft: Sammen for økt produksjon, omsetning og forbruk av norsk økologisk mat 2022 - 2023
- Matvalget – bærekraftige offentlige måltider
- Landbrukets Økologikongress 2023
- Økosatsing i NLR og NORSØK
- Økt salg av økologiske produkter



Bilde 2. Guro Sveberg driver med økologisk skogsgris i Hamar. Foto: Ildri Bergslid

### 3 Økologisk landbruk i Østerrike

I 2020 var Østerrike det landet i verden med høyest andel økologisk drevet jord av totalen. Det er flere årsaker til at landet har lyktes så godt med sin satsing på økologisk landbruk. Ifølge BIO AUSTRIA - nasjonal organisasjon for fremme av økologisk landbruk – fremheves miljøprogrammet ÖPUL, ordningen med «Bio-bonus» og matvarekjedenes satsing på økologiske produkter som viktige elementer.

*“Finansieringen av økologisk landbruk i Østerrike går tilbake til 1991. I 1995, etter å ha blitt med i EU, har finansieringene blitt utvidet, og miljøprogrammet for landbruket (ÖPUL) er den viktigste finansieringskanalen for økologiske gårder i Østerrike.*

*I tillegg er det andre støtteordninger som fremmer økologisk landbruk. Det gis blant annet ekstra tilskudd til investeringer på økologiske gårder (5% "Bio-Bonus" i tillegg til ordinære investeringstilskudd).*

*En annen viktig faktor er at store dagligvarekjeder begynte å markedsføre økologiske produkter allerede i 1994.*

*I tillegg har vi en velutviklet organisering av økologiske produsenter.»*

Kerstin Bojar, BIO AUSTRIA 2022 pers. kommunikasjon

#### 3.1 Satsing på økologisk landbruk og mindre bruk

I en rapport fra den norske EU-delegasjonen i Brüssel, som omhandler melkeproduksjonen i EU, omtales hvordan ulike land har tilpasset seg etter å ha blitt medlem i EU. Blant annet har Sverige og Finland forsøkt å øke sin konkurransekraft ved kraftig strukturrasjonalisering og konvensjonell drift. Østerrike har valgt en annen strategi og satsa på økologisk drift og får uten GMO (Sundfør 2021).

Dette har ført til at Østerrike har klart å opprettholde flere mindre bruk. I Sverige og Finland har effektiviseringa ført til betydelige investeringer i ny teknologi, og «alle» skal ha melkerobot. I Østerrike er det kun 5 prosent av mjølkeprodusentene som bruker melkerobot.

Siden en stor del av melka produsert i Østerrike (91 prosent) kommer fra «vanskeligstilte naturgitte områder» har Østerrike innsett at det er umulig å konkurrere mot land som Danmark, Tyskland og Nederland. De har derfor utviklet en kvalitetsstrategi der om lag 20 prosent av melkeproduksjonen er økologisk. For all melkeproduksjon gjelder at all bruk av soya skal være GMO-fri. Østerrike har ingen import av soya fra Brasil. Sammenlignet med Sverige og Finland får østerrikske bønder bedre betalt for melka si både til innenlandsk omsetning og ved eksport.

Rapporten fra den norske EU-delegasjonen viser at Østerrike har hatt suksess med å tilpasse seg de naturgitte forutsetningene de har for å drive landbruk. Effektiv stordrift er ikke et alternativ i de østerrikske alpene.

### 3.1.1 Høy anerkjennelse blant forbrukerne

Bønder og landbruk generelt har stor aksept blant befolkningen i Østerrike.

I en undersøkelse fra KeyQUEST (2021) (Bild der Landwirtschaft in der Gesellschaft), presenteres resultatene fra en undersøkelse utført blant befolkningen i Østerrike om synet på landbruket i landet. Blant de som svarte på undersøkelsen var det 94 prosent som hadde et positivt syn på landbruket.

I tillegg til at de mener at landbruket produserer trygg mat av god kvalitet svarer over 80 prosent at de er klar over landbrukets avgjørende bidrag for kulturlandskapet og den østeriske kulturen.

**Hele 83 prosent av de som svarte mener at kunnskap om landbruk er så viktig at det bør være et obligatorisk fag i skolen.**

Ifølge undersøkelsen er det spesielt tre tema som er viktig for samfunnet: Matens kvalitet, matens opprinnelse og husdyrvelferd.

Undersøkelsen viser at kunnskap om landbrukets betydning er svært høy blant befolkningen, og i undersøkelsen er det kun leger som får høyere ranking mht. anseelse enn bønder.

Rapporten kommenteres av ministeren for landbruk, bærekraft og turisme, Elisabeth Köstinger, på følgende vis:

*«Det er takket være våre bønder at vårt vakre land er så verdt å bo i! Hver dag produserer de mat i topp kvalitet med de høyeste standarder for produksjon.*

*De skjøtter våre kulturlandskap og alpine beitemarker så vel som skogene våre, som vi bruker som rekreasjonsområder. Dette er ikke noe som skal tas for gitt!*

*Det er enda mer gledelig at flere og flere mennesker i Østerrike er klar over viktigheten av landbruket vårt.»*

(Hentet fra nettsiden [Østerrikere har et veldig positivt bilde av lokale bønder \(bml.gv.at\)](https://www.bml.gv.at) 20.11.22)

Et annet interessant aspekt ved landbruket i Østerrike er at 33 prosent av bøndene er kvinner (i Norge har vi om lag 17 prosent kvinnelige bønder). Ifølge statistikk fra Federal Ministry Republic of Austria (2022) driver kvinner i snitt mindre gårder enn menn. I tillegg er kvinnelige bønder i større grad involvert i «samfunnsoppdrag» som opplæring og kursing om landbruk og matproduksjon.

## 3.2 Omfang av økologisk landbruk i Østerrike

Landbruksdepartementet i Østerrike har statistikk over omfanget av økologisk drift i landet og hvor stor andel av alt landbruk i landet det utgjør.

Tabell 2. Prosentvis andel økologisk av totalantallet av ulike husdyrslag, bedrifter og jordbruksareal i 2020 i Østerrike (Federal Ministry Republic of Austria 2020) og Norge (SSB 2021)

Dyreslag	Prosentvis andel	Tilsvarende tall for Norge (fra tabell 1)
Melkekyr	22	3,6
Ammekyr	40	3,9
Sau	30	4,6
Geit	50	2,6
Kyllinger	25	-
Jordbruksbedrifter	22,7	5,1
Jordbruksareal	25	4,3

19 prosent av melka i Østerrike produseres økologisk. I perioden 2000 – 2020 har leveransene av økologisk melk økt med 650 000 tonn.

Blant delstatene i landet er andelen økologiske gårder høyest i Salzburg (50 prosent), Wien (30 prosent) og Burgenland (27 prosent).

## 3.3 Handlingsprogram og tilskuddsordninger for økologisk landbruk i Østerrike

Ifølge Bundesministerium ble det første handlingsprogrammet for økologisk landbruk i Østerrike etablert i 2001. I årene etter har det vært fem økologiske handlingsprogram, som alle kan vise til gode resultater i form av stadig økende andel økologisk produksjon. For å lykkes med satsinga på økologisk landbruk har et tett samarbeid mellom ulike aktører vært viktig. Først og fremst har bøndene samarbeidet med forskning og landbruksrådgivning, men også med ulike interessegrupper, markedsførere, undervisning, forvaltning og media.

Viktige suksesskriterier har vært:

- Engasjerte økologiske bønder
- Miljøbevisste forbrukere
- Et fungerende utdanningssystem
- Effektiv finansiering/tilskuddsordninger
- Satsing på økologiske produkter hos dagligvarekjedene

*(Bundesministerium 2022)*

Landbruket i Østerrike mottar tilskudd fra tre ulike kilder. Ifølge Haraldsen & Tufte (2022) var fordelingen i 2020:

1. 57 prosent fra EU
2. 19 prosent fra den østerrikske staten
3. 24 prosent fra delstaten

Tilskuddet fra EU deles inn i to deler. Del 1 inneholder direktestøtte og markedsstøtte, mens del 2 er et program for bygdeutvikling. Tilskuddene i del to er et spleiselag mellom EU og medlemslandene. Del to bygger på nasjonale og regionale program for bygdeutvikling.

Da Østerrike ble medlem i EU ble muligheten til å betale ut produksjonsstøtte direkte til produsenter redusert. Dette ble kompensert med økt støtte til miljøvennlig produksjon og produksjon i områder med spesielle utfordringer. Et stort nasjonalt miljøprogram (ÖPUL) ble etablert, i tillegg til at bønder i «Less favoured areas» (LFA) ble kompensert for å drive jordbruksareal i krevende terreng.

Områder som kommer inn under LFA kan være fjellområder, områder som står i fare for å bli fraflytta og som har verdi for miljø og reiseliv, områder med lite nedbør, områder med lite produktive landarealer m.m. Dette er områder hvor bøndene sliter med høye kostnader og lave inntekter på grunn av naturgitte forutsetninger, men som samtidig er viktige områder for produksjon av fellesgoder, som kulturlandskap, biologisk mangfold, bosetting m.m. (Hageberg 2014). En stor andel av bøndene i Østerrike mottar støtte fra disse to ordningene (ÖPUL og LFA), og de har hatt stor betydning for å opprettholde drift og bosetting over hele landet.

I gjeldende handlingsprogram fra 2015 er hovedformålet å promotere og utvikle økologisk landbruk i Østerrike. Helt siden starten av 1990 har utviklingen av økologisk landbruk hatt høy prioritet i landet.

I «The Organic Farming Action Program 2015 – 2022» er «the Rural Development subsidy program» sentralt. Programmet har flere satsingsområder som favoriserer økologisk drift:

- Landbrukets miljøprogram «ÖPUL» hvor en betydelig andel av midlene går til økologiske gårder
- Tilskudd til gårder i områder med krevende driftsforhold, såkalt «less favoured areas». Siden en stor andel av de økologiske gårdene ligger i disse områdene, går også en betydelig andel av disse midlene til gårder med økologisk drift
- Høyere tilskudd til økologiske bønder i forhold til konvensjonelle i forbindelse med investeringer, markedsføring/videreforedling, kursing/utdanning m.m.
- Søknader til for eksempel byggeprosjekt fra økologiske bønder prioriteres foran konvensjonelle bønder

I tillegg er det en rekke andre tiltak som bidrar positivt til utviklingen av det økologiske landbruket i Østerrike, blant annet:

- Øremerka bevilgninger til forskning og utdanning innen økologisk landbruk
- Informasjonskampanjen «Flere økologiske gårder», med mål om å få flere bønder til å drive økologisk, i tillegg til å få bønder som har slutta å drive økologisk tilbake til økologisk drift
- Iverksette prosjekter som er med på å utvikle økologisk landbruk, blant annet gjennom kunnskapsoppbygging, markedsføring av økologiske produkter og innovasjon/nyskaping
- Kampanjer for økt eksport av økologiske produkter og økt bruk av økologiske produkter i offentlige institusjoner
- Økt bevissthet rundt økologiske produkter mot forbruker gjennom blant annet et sterkt BIO AUSTRIA og markedsføring av økologiske produkter

Forskning og utvikling av økologisk produksjon i Østerrike prioriteres sterkt, og landet har en rekke forskningsinstitutt som arbeider for å utvikle økologisk landbruk. Sterk støtte til landbruksskolene og landbruksforskninga er også en viktig årsak til suksessen landet har hatt med utviklinga av økologisk landbruk.

I løpet av 2023 kommer det 6. økologiske handlingsprogrammet for landbruket i Østerrike.

**Et sentralt mål for det nye programmet er å øke andelen økologisk areal i Østerrike til 30 prosent innen 2027, og til 35 prosent i 2030 (Økologisk handlingsprogram 2023+).** Fortsatt og økt satsing på



rådgiving, utdanning og forskning, investeringer, foredling, markedsføring og matkvalitet skal bidra til å nå målene.

### 3.3.1 Satsingsområder for miljøprogrammet ÖPUL – tiltak og effekter

Innledningsvis i gjeldende miljøprogram «Agri-Environmental Programme ÖPUL 2015» skriver ministeren for «Agriculture, Forestry, Environment and Water Management», Andra Ruppachter, at miljøprogrammet ÖPUL blant annet skal bidra til å ta vare på biologisk mangfold, fruktbar jord og rent vann. Videre skriver han at «**valget Østerrike tidlig tok om å satse på økologisk landbruk har vist seg å være et framtidsetta valg**», og at «**landet blir sett på som rollemodell for mange andre land**».

Miljøprogrammet har seks satsingsområder, som igjen danner grunnlaget for ulike tilskuddsordninger. De ulike satsingsområdene er:

**Genetisk og biologisk mangfold, jordfruktbarhet, redusert forurensing av vann, klimatiltak, dyrevelferd og kulturlandskap.** Under gis en kort presentasjon av tiltak innen de ulike satsingsområdene.

#### Satsingsområde 1: Genetisk og biologisk mangfold

Tiltak	Effekt for biologisk mangfold
Drift som fremmer biologisk mangfold (areal avsatt til biologisk mangfold, vekstskifte, kursing m.m.)	Bidrar til mer enn 70 000 hektar med areal for biologisk mangfold i Østerrike
Ingen bruk av plantevernmidler eller nitrogengjødsling	Fremmer biologisk mangfold
Ingen bruk av vekstregulerende midler i korndyrking	Positivt for jordorganismer. Bruk av lokale, tilpassa arter fremmer genetisk mangfold
Dyrking av sjeldne vekster	Tar vare på genetisk mangfold. Bidrar til et motstandsdyktig økosystem mot kriser. Viktig for framtiden å ta vare på det genetiske mangfoldet
Ta vare på utrydningstrua husdyrraser	Dyr tilpassa stedet de lever. Viktige gener å ta vare på for fremtidig avl
Fra silo til høy	Seinere slått og sjeldnere høsting bidrar til økt biologisk mangfold

---

«Fjell-slått»	Opprettholder viktige leveområder for planter og dyr. Ingen slått vil føre til gjengroing av åpne landskap og tap av verdifulle biotoper
Beiting i fjellet	Vedlikeholder et åpent beitelandskap. Ingen bruk av plantevernmidler eller mineralgjødning bidrar til høy diversitet av planter og dyr på alpine beiter
Økologisk landbruk	Sirkulering av næringsstoff, ingen bruk av plantevernmidler eller mineralgjødning fremmer biologisk mangfold

---



*Bilde 3. Norsk rødt fe på utmarksbeite i Einunndalen. Foto: Ildri Bergslid*

## Satsingsområde 2: Jordfruktbarhet

Tiltak	Effekt
Drift som fremmer biologisk mangfold, for eksempel redusert/ingen jordarbeiding	Tilrettelegge for områder med høyt biologisk mangfold, ingen pløying av grasmark beskytter jorda mot vind- og vannerosjon
Plantedekke hele året	Reduserer avrenning av nitrogen og reduserer erosjon
Direktesåing	Reduserer vind- og vannerosjon
Kantsoner på 12 meter mot elver, bekker o.l.	Redusert erosjon og avrenning av næringsstoffer
Økologisk landbruk	Et mangfold av vekster og beitemarker, ingen bruk av plantevernmidler og mineralgjødsel bidrar positivt til fruktbarheten i jorda

## Satsingsområde 3: Redusert vannforurensning

Tiltak	Effekt
Drift som fremmer biologisk mangfold (areal avsatt til biologisk mangfold, kantsoner, vekstskifte, kursing m.m.)	Hekker og busker og ellers tre-bevokste kanter mellom åker og vannforekomster bidrar til mindre avrenning av næringsstoffer
Ingen bruk av plantevernmidler eller nitrogen gjødsling. Ingen bruk av vekstregulerende midler i korn	Reduserer risiko for forurensning av drikkevann, elver, bekker og innsjøer o.l.
Plantedekke hele året	Reduserer avrenning av næringsstoffer og erosjon
Direktesåing	Reduserer erosjon som følge av vind eller vann
Kantsoner på 12 meter mot elver, bekker o.l.	Redusert erosjon og avrenning av næringsstoffer
Økologisk landbruk	Ingen bruk av plantevernmidler eller mineralgjødsel reduserer faren for avrenning til bekker, elver, vann o.l.

#### Satsingsområde 4: Klimatiltak

Tiltak	Effekt
Ingen bruk av plantevernmidler eller nitrogengjødsling	Bidrar til betydelig reduksjon av drivhusgasser fra landbruket
Dyrking av sjeldne vekster	Robuste vekster som kan tilpasse seg endrede klimatiske vekstforhold. Viktig å ta vare på for å håndtere klimaendringer
Ta vare på utrydningstrua husdyrraser	Robuste dyr som kan tilpasse seg endrede klimatiske forhold. Viktig å ta vare på for å håndtere klimaendringer
Plantedekke hele året	Bygger humus og øker karboninnholdet i jorda
Direktesåing	Redusert pløying bygger humus i øverste jordlag
Stripespredning/nedfelling av husdyrgjødsel	Økt nitrogeneffektivitet reduserer mengden lystgass som ender opp i atmosfæren
Økologisk landbruk	Humusfremmende vekstskifte som fører til økt karboninnhold i jorda



Bilde 4. Kystgeita er en utrydningstrua husdyrrase i Norge som det gis ekstra tilskudd til for å ta vare på. Foto: Ildri Bergslid

## Satsingsområde 5: Dyrevelferd

Tiltak	Effekt
Beiting av alpine områder	Østerrike har lang tradisjon med å drive storfe, geiter, sauer og hester til fjells. Dette bidrar til økt dyrevelferd i tillegg til at det bidrar til biologisk mangfold
Økologisk landbruk	Driftsforhold tilpassa dyrenes behov
Beiting	Beiting minimum 120 dager per år. For storfe, sauer og geiter er det aller best å være på beite. De kan gå fritt, beite og hvile som de ønsker
Oppstalling av husdyr	Holde dyra i grupper, øke arealet de har tilgjengelig, tilby tørre liggeplasser m.m.



Bilde 5. I Norge gis det tilskudd til husdyr som er på utmarksbeite minimum 5 uker om sommeren. Foto: Ildri Bergslid

## Satsingsområde 6: Kulturlandskap

Tiltak	Effekt
Drift som fremmer biologisk mangfold	Hekker, busker, tre-bevokste kanter mellom åker og vannforekomster, blomsterstriper, skjøtsel av ulike landskap i tilknytning til jordbrukslandskapet
Ta vare på utrydningstrua husdyrraser	Lokale raser fra ulike regioner er en del av den kulturelle arven
Plantedekke hele året	Plantedekke året rundt bidrar til et vakkert landskap i tillegg til at det motvirker erosjon
Fra silo til høy	Seinere slått bidrar til den tradisjonelle mosaikklignende strukturen i landskapet
«fjell-slått»	Åpne slåttemarker i fjellet er et resultat av en flere hundre år gammel tradisjon. Ved å opprettholde denne driftsmåten opprettholdes den estetiske landskapsverdien
Beiting i fjellet	Beiting i fjellet motvirker gjengroing med ugras, busker og trær, og opprettholder landskapets estetiske verdi
Økologisk landbruk	Økologisk drift bidrar til å bevare kulturlandskap som er rike på arter. Permanente grasmarker og beitemarker bidrar til et åpent kulturlandskap

### 3.3.1.1 Tilskuddsordninger som fremmer økologisk drift i Østerrike

På bakgrunn av de seks satsingsområdene er det utarbeidet tilskuddsordninger som deles inn i fire kategorier. **Siden økologisk jordbruk er miljøvennlig kommer en stor del av tilskuddsordningene i miljøprogrammet ÖPUL økologiske bønder til gode.**

De ulike kategoriene er:

#### **Generelle tiltak, tiltak for åkerarealer, tiltak for grasarealer og andre tiltak**

Under presenteres målene med de ulike tiltakene og tiltak som gir støtte. Økologiske bønder kvalifiserer til å få tilskudd fra svært mange av tiltakene som gir støtte.

#### **Kategori 1 Generelle tiltak**

<b>Mål</b>	<b>Tiltak som gir støtte</b>
Miljøvennlig drift som fremmer biologisk mangfold	Ivaretagelse av kulturlandskapet, minimum 5% av arealet avsatt til fremme av biologisk mangfold, vekstskifte og kompetanseheving
Økologisk landbruk	Følge EU-regelverket
Redusert bruk av sprøytemidler og mineralgjødsel	Ingen bruk av sprøytemidler eller mineralgjødsel
Naturvern	Forvaltning av områder underlagt spesielle planer for naturvern

#### **Kategori 2 Tiltak på åkerareal**

<b>Mål</b>	<b>Tiltak som gir støtte</b>
Redusere åpenåker-arealet	Dyrking av «mellomvekster»/fangvekster o.l. Ingen bruk av sprøytemidler eller mineralgjødsel i disse vekstene
Reint grunnvann	Redusert bruk av mineralgjødsel, lengre perioder uten bruk av nitrogengjødsel, jordprøver og kompetanseheving
Hindre avrenning	Etablerer en buffersone på minimum 12 meter mot vann. Ingen bruk av sprøytemidler eller mineralgjødsel eller beiting av den. Må vedlikeholdes årlig
Dyrking av sjeldne vekster	Dyrking av sjeldne vekster i henhold til liste over aktuelle arter

Redusert pløying	Direktesåing
Redusert bruk av sopp- eller vekstregulerende midler	Ingen bruk av sopp- eller vekstregulerende midler i korndyrking

### Kategori 3 Tiltak på grasareal

Mål	Tiltak som gir støtte
Redusere silohøsting til fordel for høy	Ingen produksjon og bruk av silo. Kun høy
Beiting med husdyr i fjellet	Minimum 60 dager beiting på alpine beiter, ingen bruk av sprøytemidler eller mineralgjødsel. Daglig tilsyn av dyra
Skjøtsel av bratt grasareal i fjellet	Årlig slått av bratte grasareal. Ingen bruk av mineralgjødsel eller plantevernmidler

### Kategori 4 Andre tiltak

Mål	Tiltak som gir støtte
Motvirke erosjon i frukt- og vindyrking	Grønt plantedekke langs rankene i bratt terreng
Mindre bruk av sprøytemidler i frukt- og vindyrking	Ingen bruk av plantevernmidler Bytte ut plantevernmidler med bruk av nytteinnspekt
Skjøtsel av bratt grasareal i fjellet	Årlig slått av bratte grasareal. Ingen bruk av mineralgjødsel eller plantevernmidler
Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel	Bruk av utstyr som legger gjødsla nær bakken på minimum 50 % av spredearealet
God dyrevelferd – beiting	Minimum 120 dager beiting med drøvtyggere
God dyrevelferd – oppstalling	Større areal per dyr, tett liggeareal og mjukt liggeunderlag
Ta vare på utrydningstrua dyreslag	Å ha utrydningstrua raser på gården



## 4 Flaskehalsar for økt økologisk produksjon i Norge

Hvorfor ligger Norge så langt etter Østerrike når det kommer til utvikling av økologisk landbruk? Adler m.fl. (2017) beskriver flaskehalsar for vidare utvikling og vekst for økologisk landbruk i Norge.

Rapporten er basert på en analyse av publikasjoner og rapporter som omhandler forsknings- og utviklingsprosjekter og spørreundersøkelser i økologisk landbruk, hovedsakelig fra perioden 2007 – 2017. Rapporten omtaler blant annet noen av utfordringene for utvikling av grovfôr- og drøvtyggerproduksjonen i økologisk landbruk i Norge:

- Proteinforsyningen i økologisk melkeproduksjon
- Bedre grovfôr kvalitet
- Begrenset adgang til å inngå nye kontrakter om økologisk melk. Dette begrenser kostnadene for meieriene, men kan hindre produsenter i å legge om
- Bekjempelse av ugras
- Krav til minimum 50 % fast dekke i sauefjøs
- Få bedre utnyttelse av utmarksressursene
- Tilgang til tidlig vårbeite til sau



Bilde 6. I 2017 ble økologiforskriften endret. Blant annet ble det krav om tett liggeunderlag på halvparten av arealet i sauefjøs. Foto: Ildri Bergslid

I 2007 ble det sendt ut et spørreskjema om flaskehalsar for økologisk landbruk til 380 bønder i Nord – Norge. Følgende grupper deltok i undersøkelsen:

1. Økologiske bønder
2. Bønder som hadde drevet økologisk, men som hadde gått tilbake til konvensjonell drift
3. Konvensjonelle bønder

I Thomlevold m.fl. (2007) er resultatene sammenfattet. Det er interessant å se hva disse bøndene svarer om hva de opplever som flaskehalsar for økt økologisk produksjon i Norge.

#### **Gruppe 1 – økologiske bønder**

1. For lav merpris på økologiske produkter og uforutsigbar landbrukspolitikk
2. Reduksjon i avling, høy kraftfôrpris og mangel på egen gjødsel
3. Ugrasbekjempelse, manglende nettverk, arbeidskrevende, regelverket for økologisk landbruk, tilskuddsordninger og lite aksept for driftsformen i nærområdet

Flere av svarene fra gruppe 2 og 3 tilsvarer svarene fra gruppe 1.

#### **Gruppe 2 – tidligere økologiske bønder**

1. Mangel på egen gjødsel og krav om dokumentasjon/inspeksjon
2. Ugrasbekjemping, merpris på økologiske produkter er for lav og reduksjon i avling
3. Mangel på fôr, omleggingskostnader, høy kraftfôrpris, regelverket for økologisk landbruk, gjødselhåndtering, manglende nettverk, lite akseptert driftsform i nærmiljøet

#### **Gruppe 3 – konvensjonelle bønder**

1. Reduksjon i avling, arbeidskrevende og manglende fôrtilgang
2. Ugrasbekjemping, for lav merpris på økologiske produkter
3. Redusert produksjonsutbytte, mangel på kunnskap, omleggingskostnader, lokalt klima, uforutsigbar landbrukspolitikk, mangel på egen gjødsel og jordsmonnet

På spørsmål om hva som skal til for at tidligere økologiske bønder skulle fortsatt med økologisk drift var det fire faktorer som utmerket seg:

1. Mulighet for ekstra husdyrgjødsel
2. Bedre tilskuddsordninger
3. Høyere merpris på økologiske produkter
4. Bedre støtte/rådgiving

På samme spørsmål svarte de konvensjonelle bøndene:

1. Høyere merpris på økologiske produkter
2. Bedre rammebetingelser
3. Bedre tilskuddsordninger

Det er interessant å sammenligne disse tilbakemeldingen med funn fra 2019 hvor AgriAnalyse gjennomførte en spørreundersøkelse blant konvensjonelle og økologiske bønder i hele Norge (Bunger 2019). Hensikten med undersøkelsen var å få innsikt i hvorfor andelen økologisk landbruk er så lav, og hva som eventuelt må gjøres for å få en større andel økologiske bønder i Norge.

På spørsmål om hva som er viktige årsaker til å ikke legge om til økologisk drift svarte konvensjonelle bønder:

1. Forventer dårligere lønnsomhet
2. Har ikke nok kunnskap om hva som kreves av økologisk produksjon
3. For liten tilgang på husdyrgjødsel og areal
4. Har ikke økonomi til å investere slik at jeg kan drive økologisk
5. Uegna jord (myrjord, steinete, langt mellom skiftene, vått, lite mold, sur jord o.l.)



Bilde 7. Nytt påbygg i forbindelse med krav om tett liggeunderlag på deler av arealet til økologiske sauer. Foto: Ildri Bergslid

På spørsmål om hva som kan gjøres for å få flere til å legge om var det mange som svarte økt produksjonstilskudd, og sikre forutsigbarhet i tilskuddssatser og regelverk.

Blant konvensjonelle bønder som tidligere har drevet økologisk var de viktigste årsakene til at de slutta å drive økologisk:

1. Dårlig lønnsomhet
2. Regelverket er for strengt og vanskelig å følge
3. For arbeidskrevende
4. Produktene ble ikke solgt som økologiske produkter - det er lite motiverende
5. Usikre rammebetingelser

På spørsmål om hva som kan bidra til at produksjonen skal kunne legges tilbake til økologisk drift var hovedsvarene økt produksjonstilskudd, forutsigbarhet i tilskuddssatser og regelverk og sikre leveringskontrakter med merpris.

Det som ble sett på som de største utfordringene med å drive økologisk blant de økologiske bøndene var:

1. Bekjemping av ugras
2. Økonomi
3. Tilgang til gjødsel
4. Usikker markedsadgang
5. Vanskelig å få gjort ting til rett tid
6. Utfordrende agronomi

Svarene fra begge undersøkelsene peker på at forutsigbarhet i landbrukspolitikken, økt produksjonstilskudd for økologisk drift og merpris for økologiske produkter er viktig for å øke omfanget av økologisk drift. I tillegg til agronomiske utfordringer som ble pekt på som flaskehalsen både blant de økologiske produsentene og de konvensjonelle.

## 5 Hva kan vi lære av Østerrike?

Hvorfor Østerrike har lyktes så godt med sin satsing på økologisk landbruk i forhold til mange andre land som for eksempel Norge er det mange årsaker til.

Med bakgrunn i litteraturen brukt i dette prosjektet kan følgende punkt trekkes frem som betydningsfulle for den vellykkede satsingen:

### 1. Valgte å satse

- Myndighetene i Østerrike tok tidlig et valg om å satse på økologisk landbruk. Dette har vist seg å være et framtidretta valg, og landet blir sett på som rollemodell for mange andre land.

### 2. Klare målsettinger

- Myndighetene i Østerrike har hele tiden hatt klare mål for andelen økologisk landbruk. I løpet av 2023 skal landets 6. økologiske handlingsprogram bli lansert, og et sentralt mål der vil bli å øke andelen økologisk areal i Østerrike til 30 prosent innen 2027, og til 35 prosent innen 2030.

### 3. Små enheter og kvalitet heller enn strukturrasjonalisering

- I motsetning til i mange andre land valgte man i Østerrike å ikke tilpasse seg medlemskapet i EU ved hjelp av strukturrasjonalisering. Isteden har Østerrike valgt en annen strategi og satsa på økologisk drift og fôr uten GMO. Dette har ført til at mange mindre bruk fortsatt er i drift. Siden en stor del av melka produsert i Østerrike (91 prosent) kommer fra «vanskeligstilte naturgitte områder» innså myndighetene at det var umulig å konkurrere mot land som Danmark, Tyskland og Nederland. De utviklet derfor en kvalitetsstrategi der om lag 20 prosent av melkeproduksjonen er økologisk, og 20 prosent av melkeproduksjonen kun produseres på høy uten bruk av kraftfôr. For all melkeproduksjon gjelder at all bruk av soya skal være GMO-fri.

### 4. Tilskuddsordninger som favoriserer økologisk landbruk

- Omfattende støtte til miljøvennlig produksjon og produksjon i områder med spesielle utfordringer.
  - i. Miljøprogrammet (ÖPUL) har mange ordninger som økologiske bønder kan søke på
  - ii. I tillegg gis det støtte til bønder i «Less favoured areas» (LFA). Områder med høye kostnader og lave inntekter på grunn av naturgitte forutsetninger, men som samtidig er viktige områder for produksjon av fellesgoder. En stor del av de økologiske gårdene ligger innenfor LFA-områder

- iii. I forbindelse med for eksempel investeringer gis økologiske bønder 5 prosent mer i tilskudd
- iv. Søknader fra økologiske bønder prioriteres foran søknader fra konvensjonelle bønder

#### 5. Satsing på kunnskapsoppbygging, utdanning, rådgiving og forskning

- i. En rekke forskningsinstitutt arbeider for å utvikle økologisk landbruk
- ii. Øremerka bevilgninger til forskning og utdanning innen økologisk landbruk
- iii. Omfattende støtte til landbruksskolene og landbruksforskning
- iv. Informasjonskampanjer for å få flere bønder til å drive økologisk, i tillegg til å få tilbake bønder som har slutta å drive økologisk
- v. Iverksette prosjekter som er med på å utvikle økologisk landbruk, blant annet gjennom kunnskapsoppbygging, markedsføring av økologiske produkter og innovasjon/nyskaping
- vi. Systematisk arbeid for økt bevissthet rundt økologiske produkter mot forbruker

#### 6. Tett samarbeid mellom ulike aktører

- For å lykkes med satsinga på økologisk landbruk har tett samarbeid mellom ulike aktører vært viktig
  - i. Mellom bonden, interessegrupper, forskere, markedsførere, undervisning, rådgiving, forvaltning og media
  - ii. Miljøbevisste forbrukere og satsing på økologiske produkter hos dagligvarekjedene

I Norge hadde vi tidligere en tallfesta målsetting for økologisk produksjon og forbruk. Dette ble bytta ut med «(...) utviklingen av den økologiske produksjonen skal være etterspørselsdrevet» i Meld. St. 11 (Landbruks- og matdepartementet 2016). I hvor stor grad dette er med på å påvirke utviklingen er vanskelig å vurdere. De fastsatte målene for økologisk produksjon i Østerrike har imidlertid vært viktig for den positive utviklinga.

I tillegg er det viktig å se hva økologiske bønder, konvensjonelle bønder og bønder som har slutta sier om det å drive økologisk landbruk i ulike undersøkelser. Noen av utfordringer som går igjen hos alle gruppene er:

##### 1. Økonomi

- For lav merpris på økologiske produkter
- For dårlige tilskuddsordninger
- Omleggingskostnader

## 2. Regelverk

- Krevende regelverk
- Krevende dokumentasjon/inspeksjon
- Uforutsigbarhet i regelverk og tilskuddsordninger

## 3. Agronomi

- Utfordringer med ugras
- Reduksjon i avling
- Mangel på egen gjødsel
- Bedre støtte/rådgiving

Svarene gir en tydelig pekepinn på hvor det offentlige må gjøre endringer og sette inn større innsats for å øke den økologiske produksjonen i Norge.

I «Nasjonal strategi for økologisk jordbruk 2019 – 2030 (Landbruks- og matdepartementet 2018) prioriteres utfordringer i ulike deler av verdikjeden og målretta og effektiv bruk av virkemidler. Hvordan man lykkes med dette arbeidet vil ha stor betydning for utviklingen av økologisk landbruk i tiden som kommer.



*Bilde 8.* Valget Østerrike tidlig tok om å satse på økologisk landbruk har vist seg å være et framtidsetta valg. Landet blir sett på som et fyrtårn for satsing på økologisk landbruk over hele EU.

# Litteratur

Adler, S.A., m.fl. 2017. *Kunnskapsbehov i økologisk landbruk*. NIBIO RAPPORT vol.3, nr. 118.

Agri-Environmental Programme ÖPUL 2015. Agriculture, environment and nature. Ministerium für ein lebenswertes Österreich. Hentet 12.10.2022 fra:

Bild der Landwirtschaft in der Gesellschaft 2021. Hentet 04.08.2022 fra: Österreicher haben ein sehr positives Bild von den heimischen Bäuerinnen und Bauern (bml.gv.at)

Bojar, K., 2022. *Organic funding in Austria*. E-post mottatt 04.08.2022 fra Bio-Austria.

Bunger, A. A. 2019. Flere økologiske bønder? – hva mener bonden. Spørreundersøkelse blant norske bønder. Rapport 9 – 2019. AgriAnalyse

Bundesministerium 2022. Das Bio – Aktionsprogramme 2023 +. Hentet 1.12.2022 fra <https://info.bml.gv.at/themen/landwirtschaft/bio-lw/bioap.html>

Federal Ministry Republic of Austria 2022. Women in agriculture. Hentet 20.08.2022 fra: <https://info.bml.gv.at/en/topics/agriculture/agriculture-in-austria/women-in-agriculture.html>

Hageberg, E.2014. Østerriksk alpejordbruk. Høg produksjon med småskalastruktur. Rapport 3 -2014. AgriAnalyse

Haraldsen, K. S. & Tuft, T. 2022. Østerriksk jordbrukspolitikk. Aktiv struktur- og miljøpolitikk kompenserer utfordrende produksjonsforhold. Rapport 6-2022. AgriAnalyse

IFOAM Organics International 2008. *Definition of Organic Agriculture*. Hentet 7.10.2022 fra: <https://www.ifoam.bio/why-organic/organic-landmarks/definition-organic>

Köstinger, E. 2022. Sitat hentet fra Federal Ministry Republic of Austria 15.08.2022. <https://info.bml.gv.at/en/topics/agriculture/agriculture-in-austria/austrians-have-a-very-positive-image-of-local-farmers.html>

Landbruks- og matdepartementet 2016. Meld. St. 11 (2016 – 2017). *Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*. Hentet 7.10.2022 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-11-20162017/id2523121/>

Landbruks- og matdepartementet 2018. *Nasjonal strategi for økologisk jordbruk 2018 – 2030*. Hentet 7.10.2022 fra: [https://www.regjeringen.no/contentassets/0036969bc3a547deb46aa7f5653155da/lmd\\_0020\\_nasjonal-strategi-for-okologisk-jordbruk\\_interaktiv.pdf](https://www.regjeringen.no/contentassets/0036969bc3a547deb46aa7f5653155da/lmd_0020_nasjonal-strategi-for-okologisk-jordbruk_interaktiv.pdf)

Federal Ministry Republic of Austria 2020. *Organic farming in figures*. Hentet 10.10.2022 fra: <https://info.bml.gv.at/en/topics/agriculture/organic-farming/organic-farming-in-figures.html>

Landbruksdirektoratet 2022. *Produksjon av økologiske jordbruksvarer*. Rapport for 2021. Rapport nr. 19/2022. Hentet 7.10.2022 fra:



[https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/filarkiv/rapporter/Produksjon%20av%20%C3%B8kologiske%20jordbruksvarer%202021.pdf/\\_attachment/inline/619bc914-5056-41d5-84cd-6c9dbac73f36:a64f7122ffebcb68e774a40d94eb958af17dd361/Produksjon%20av%20%C3%B8kologiske%20jordbruksvarer%202021.pdf](https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/filarkiv/rapporter/Produksjon%20av%20%C3%B8kologiske%20jordbruksvarer%202021.pdf/_attachment/inline/619bc914-5056-41d5-84cd-6c9dbac73f36:a64f7122ffebcb68e774a40d94eb958af17dd361/Produksjon%20av%20%C3%B8kologiske%20jordbruksvarer%202021.pdf)

Løvberget, A.I. & Rognstad, O. 2021. *Økologisk jordbruk aukar litt igjen*. ssb.no 19.4.2021 Henta 7.10.2022 fra: <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/okologisk-jordbruk-aukar-litt-igjen>

Sundfør, M. 2021. *Melkeproduksjonen i EU øker*. Regjeringen.no 2.7.2021 Hentet 10.10.2022 fra: [https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/lmd/nyheter/2021/juli-21/melkeproduksjonen-i-eu-oker/id2865374/?utm\\_source=regjeringen.no&utm\\_medium=email&utm\\_campaign=nyhetsvarsel20210702-1:24%20PM](https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/lmd/nyheter/2021/juli-21/melkeproduksjonen-i-eu-oker/id2865374/?utm_source=regjeringen.no&utm_medium=email&utm_campaign=nyhetsvarsel20210702-1:24%20PM)

Federal Ministry Republic of Austria (u.d.). *The Organic Farming Action Programme 2015 – 2022*. Hentet 10.10.2022 fra: <https://info.bml.gv.at/en/topics/agriculture/organic-farming/the-organic-farming-action-programme-2015-2020.html>

Willer, H. m.fl. (reds.) 2022. *The World of Organic Agriculture. Statistics & emerging trends 2022*. FiBL & IFOAM – Organics International. Hentet 10.10.2022 fra: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf>

Thomlevold, A. R. m.fl. 2007. Kartlegging av flaskehalsar i økologisk landbruk i Nord-Norge. En spørreundersøkelse gjennomført i Nordland, Troms og Finnmark. Bioforsk Rapport vol. 2 Nr. 69

*Økologiforskriften (2022)*. Forskrift om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter, akvakulturprodukter, næringsmidler og fôr. Hentet på lovdata 7.10.2022: Forskrift om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter, akvakulturprodukter, næringsmidler og fôr m.m. (økologiforskriften) - Lovdata







**Norsk senter for økologisk landbruk, NORSØK er ei privat, sjølvstendig stifting.**

Stiftinga er eit nasjonalt senter for tverrfagleg forskning og kunnskapsformidling for å utvikle økologisk landbruk. NORSØK skal bidra med kunnskap for eit meir berekraftig landbruk og samfunn. Fagområda er økologisk landbruk og matproduksjon, miljø og fornybar energi.

**Besøks- /postadresse**

Gunnars veg 6  
6630 Tingvoll

**Kontakt**

Tlf. +47 930 09 884  
E-post: [post@norsok.no](mailto:post@norsok.no)  
[www.norsok.no](http://www.norsok.no)